

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.39>

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА СПЕЦІАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Плахотнік О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-2787-6956

Охман О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
Хмельницький національний університет
ORCID: 0000-0002-9509-5326

Стрельбіцька Л.Я.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Національний університет «Острозька академія»
ORCID: 0000-0003-3657-2783

Плахотнік О.В., Охман О.В., Стрельбіцька Л.Я. Повноваження прокурора спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Безпідставна агресія російської федерації проти України показала значні вади міжнародно-правового регулювання питань безпеки та кримінальної відповідальності за злочини агресії. У таких умовах навіть за умови функціонування Міжнародного кримінального суду (МКС) та спеціальних трибуналів, сучасне міжнародне правосуддя стикається з обмеженою юрисдикцією, недосконалістю слідчих процедур та схильністю до політичного втручання у роботу прокуратури.

Метою написання наукової статті є дослідження повноважень прокурора спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, а також визначення правових механізмів ініціювання розслідування та підтримки обвинувачення. Стаття спрямована на виявлення викликів при функціонуванні Офісу Прокурора Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України задля підвищення ефективності міжнародного переслідування злочинів військової агресії.

Методологічний базис включає правовий аналіз міжнародних і національних нормативно-правових актів; застосування порівняльно-правового методу для аналізу повноважень Прокурора Спеціального трибуналу та досвіду ініціювання ad hoc трибуналів у Югославії, Руанді та Лівані; метод контент-аналізу наукових публікацій і звітів міжнародних організацій; метод систематизації для визначення проблематики діяльності прокурора; та метод узагальнення для удосконалення системи повноважень і функцій Офісу Прокурора Спеціального трибуналу.

Дослідження показало, що для ефективного міжнародного переслідування злочину агресії необхідні чітко окреслити повноваження Прокурора Спеціального трибуналу, які включають передусім незалежність від держав-учасниць або політичних структур у прийнятті рішень про порушення розслідувань та висунення звинувачень; прозорі правила та процедури висування, звільнення та переведення Прокурора та/або його заступників (закріплені в окремих законодавчих актах та положеннях Статуту спеціального трибуналу); заборону подвійного притягнення до відповідальності та зовнішнього впливу; а також право сторін провадження (обвинуваченого та потерпілих) вимагати звільнення Прокурора через можливий конфлікт інтересів або відсутність незалежності (як це передбачено Статутом цього трибуналу).

До перспективних напрямків майбутніх досліджень необхідно включити оцінку реального здійснення повноважень прокуратури, порівняльне дослідження ефективності функцій прокуратури в різних міжнародних режимах та розробку методологій для оцінки впливу дій Офісу Прокурора Спеціального трибуналу на консолідацію міжнародної відповідальності за акти агресії. Такий підхід забезпечить вдосконалення механізмів переслідування злочинів агресії та зміцнення принципів міжнародного права.

Ключові слова: злочин агресії, Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України, Офіс Прокурора Спеціального трибуналу, міжнародне кримінальне право, юрисдикція, міжнародне співробітництво, незалежність прокурора, правосуддя, відповідальність.

Plakhotnik O.V., Okhman O.V., Strelbitska L.Y. The powers of the prosecutor of the special tribunal for the crime of aggression against Ukraine.

The Russian Federation's unprovoked aggression against Ukraine has shown significant shortcomings in the international legal regulation of security issues and criminal liability for crimes of aggression. In such conditions, even with the functioning of the International Criminal Court (ICC) and special tribunals, modern international justice faces limited jurisdiction, imperfect investigative procedures, and a tendency to political interference in the work of the prosecutor's office.

The purpose of writing a scientific article is to study the powers of the prosecutor of the special tribunal regarding the crime of aggression against Ukraine, as well as to determine the legal mechanisms for initiating an investigation and supporting the prosecution. The article aims to identify challenges in the functioning of the Office of the Prosecutor of the Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine in order to improve the effectiveness of international prosecution of crimes of military aggression.

The methodological basis includes a legal analysis of international and national regulatory legal acts; application of the comparative law method to analyze the powers of the Prosecutor of the Special Tribunal and the experience of initiating ad hoc tribunals in Yugoslavia, Rwanda and Lebanon; the method of content analysis of scientific publications and reports of international organizations; the method of systematization to determine the issues of the Prosecutor's activities; and the method of generalization to improve the system of powers and functions of the Office of the Prosecutor of the Special Tribunal.

The study showed that for effective international prosecution of the crime of aggression, it is necessary to clearly outline the powers of the Prosecutor of the Special Tribunal, which include, first of all, independence from participating States or political structures in making decisions on initiating investigations and bringing charges; transparent rules and procedures for the nomination, dismissal and transfer of the Prosecutor and/or his deputies (enshrined in separate legislative acts and provisions of the Statute of the Tribunal); the prohibition of double jeopardy and external influence; and the right of the parties to the proceedings (the accused and the victims) to request the dismissal of the Prosecutor due to a possible conflict of interest or lack of independence (as provided for in the Statute of this tribunal).

Promising areas of future research should include an assessment of the actual exercise of the powers of the Prosecutor's Office, a comparative study of the effectiveness of the functions of the Prosecutor's Office in different international regimes, and the development of methodologies for assessing the impact of the actions of the Office of the Prosecutor of the Special Tribunal on the consolidation of international responsibility for acts of aggression. Such an approach will ensure the improvement of mechanisms for prosecuting crimes of aggression and the strengthening of the principles of international law.

Key words: crime of aggression, Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine, Office of the Prosecutor of the Special Tribunal, international criminal law, jurisdiction, international cooperation, independence of the prosecutor, justice, accountability.

Постановка проблеми. Злочин агресії посідає функціонально первинне місце у структурі міжнародних злочинів, що зумовлює його особливу правову значущість. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України маючи усі ознаки злочину агресії створює безпрецедентні виклики для національної правоохоронної та судової системи, міжнародної системи правосуддя, які потребують комплексного дослідження системи міжнародної кримінальної юстиції з розслідування, притягнення до відповідальності та покарання країни-агресора за злочини міжнародного масштабу скоєні в Україні. Попри фундаментальне значення даного інциденту, його переслідування пов'язане з багатьма труднощами для сучасної міжнародної юстиції. Серед таких труднощів можна виокремити потенційний політичний вплив на дії прокурора, відсутність стандартизованих методів визначення винних у злочинах агресії, недостатньо розроблені протоколи для початку розслідувань та забезпечення успішної міжнародної співпраці, а також обмежена юрисдикція сучасних міжнародних судових установ щодо держав-агресорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юрисдикції міжнародних кримінальних судів і спеціальних трибуналів щодо злочину агресії широко досліджені у працях вітчизняних (зокрема С. Абламського [1], М.М. Антоновича [2], О.О. Бекетова [3], П. Бойко [4], Г. Попова [5], А.А. Матковського [6] тощо), а також зарубіжних науковців (зокрема С. МакДугл [7], Г.Г. Пост [8], М. Стеріо [9] тощо). Зважаючи на сучасний науковий дискурс, варто наголосити на потребу у взаємодії між міжнародною та національною юрисдикцією, рівній незалежності прокуратури, а також створенні ефективних механізмів міжнародного співробітництва, що забезпечить притягнення винних за злочини агресії до відповідальності. Проте, основною прогалиною літератури є надмірна концентрація на питаннях правової невизначеності та практичних обмежень на здійснення цих повноважень.

Метою написання наукової статті є дослідження повноважень прокурора спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, а також визначення правових механізмів ініціювання

розслідування та підтримки обвинувачення. Стаття спрямована на виявлення викликів при функціонуванні офісу прокурора задля підвищення ефективності міжнародного переслідування злочинів військової агресії.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження включають (1) міжнародне та національне нормативно-правове забезпечення; і (2) наукову літературу, міжнародні аналітичні звіти (зокрема ті, що стосуються юрисдикції прокурора, принципу компліментарності, механізмів збору доказів та міжнародного співробітництва) та інформаційні портали.

Для здійснення дослідження було використано наступні загальнонаукові методи:

- правовий аналіз для зіставлення положень міжнародних і національних нормативно-правових актів, а також систематизації юридичної практики щодо застосування норм до винних у злочинах агресії;
- порівняльно-правовий метод для визначення повноважень прокурора спеціального трибуналу у ініціюванні *ad hoc* трибуналів у Югославії, Руанді та Лівані;
- метод систематизації використано для виявлення у науковій літературі, аналітичних матеріалах та звітах міжнародних організацій ключових аспектів притягнення винних до відповідальності за злочин агресії;
- метод узагальнення використано для виявлення проблем при виконанні прокурором його повноважень та удосконалення наявних механізмів міжнародного переслідування злочину агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «агресія» є міжнародним правовим феноменом, яке сформувалося на тлі Другої світової війни. Дане поняття передусім було закріплене у рішеннях відповідних військових трибуналів, до яких відносять Нюрнберзький процес, в Статуті Міжнародного військового трибуналу якого військова агресія класифікована як «*crime against peace*», а, отже, є одним із найсерйозніших злочинів проти людства [10; 11]. Однак, для подальшої систематизації та уніфікації підходів до агресії як міжнародного злочину було потрібне формалізоване визначення. Тому 14 грудня 1974 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (далі – ГА ООН) ухвалила Резолюцію 3314 (XXIX) «Визначення агресії». У зазначеній резолюції поняття «агресія» полягає у застосуванні збройної сили певною державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, що несумісний зі Статутом ООН. Важливо зазначити, що термін «держава» у визначенні використовується поза контекстом членства чи визнання в ООН, і залежно від ситуації він може стосуватися як окремої держави, так і групи держав [12].

Резолюція 3314 (XXIX) спряла формуванню концептуальної бази агресії в юридичному контексті, проте як окрема одиниця не є положенням кримінального права, тобто не закріплює за поняттям «агресія» статус злочину згідно з міжнародним правом, а є лише рекомендаціями для визначення актів агресії, які можуть призвести до притягнення до відповідальності держави (і, меншою мірою, до індивідуальної відповідальності). Невдовзі агресія була визнана кримінальним злочином у Міжнародному кримінальному суді (МКС) згідно з міжнародним кримінальним правом, проте лише на рівні індивідуальної відповідальності. Зазначені правки були схвалені на Кампальській конференції, що відбулася у 2010 році, що сприяло внесенню до Статуту МКС нове положення, а саме статтю 8 bis Римського статуту [13]. Відповідно до зазначеної статті, «злочин агресії» включає планування, підготовку, ініціювання або виконання акту агресії групою осіб або особою, яка має можливість ефективно здійснювати контроль над політичними та/або військовими діями окремої держави або керувати ними, і такий акт агресії, в силу свого характеру, тяжкості та масштабу, є безпрецедентним порушенням Статуту ООН. [2] Відповідно, сучасне міжнародне кримінальне право містить принципову заборону агресії, викладену в Статуті ООН та резолюції ГА ООН, а також кримінальну індивідуальну відповідальність, згідно зі Статутом МКС. Тобто в результаті встановлення чіткого визначення та супутніх положень у міжнародних документах агресія більше не є лише питанням кримінальної відповідальності держави, а й окремих відповідальних осіб.

Виходячи з необхідності створення спеціального трибуналу з питань агресії проти України, варто зауважити про нагальність питання поєднання договірної (Статут МКС та міжнародні договори/угоди) та звичаєвого (заборона агресії як *norma jus cogens*) права, яке створює правову основу, на якій можна виявити та переслідувати злочин агресії. Таким чином, для того, щоб певна поведінка кваліфікувалася як «акт агресії» і відповідно як злочин агресії (суб'єктивний елемент включає: тих, хто фактично керував військовими/політичними діями або контролював їх), існує низка вимог (викладених у Таблиці 1), які представлені в Резолюції 3314 (XXIX) і які також були включені до Статуту МКС (ст. 8bis).

Таблиця 1. Критерії кваліфікації дій як злочину агресії

Критерій	Опис
Суб'єкт – держава	Акт агресії має бути здійснений державою або групою держав. Держав(и), що причетні до акту агресії мають бути притягнуті до відповідальності незалежно від того, чи є вони визнаними або членами ООН.
Використання збройної сили	Основним елементом, що дозволяє ідентифікувати дію як акт агресії є застосування збройної сили проти іншої держави або групи держав.
Порушення суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності	Акт агресії мусить бути спрямованим на суверенітет, територіальну цілісність або політичну незалежність іншої держави або групи держав. Також актом агресії можуть бути визнані дії, несумісні зі Статутом ООН.
Форма акту агресії	Форми акту агресії включають вторгнення, бомбардування, блокаду портів/берегів, напад на збройні сили держави, використання військ з порушенням умов перебування у певній державі або групі держав, надання території для здійснення актів агресії, використання нерегулярних військових формувань.
Масштаб, тяжкість та характер	Акт агресії має бути чітко вираженим (manifest), з явно видимими тяжкими наслідками і мати загарбницький характер. Крім того, акт агресії має відзначатися значним масштабом та бути ідентифікованим як грубе порушення Статуту ООН.
Суб'єктна складова (індивідуальна відповідальність)	До індивідуальної відповідальності мають бути притягнені лише особи, які фактично контролюють або керують військовими/політичними або іншими діями держави, які були ідентифіковані як акт агресії. Це можуть бути вищі посадовці, політичне, військове керівництво тощо.
Додаткові / неперераховані дії	Додатковими причинами визначення дії як акту агресії є ті, що не прямо передбачені Резолюцією 3314, але йдуть усупереч положенням Статуту ООН і мають характер застосування сили проти іншої держави або групи держав.

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 10-13].

У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації на територію України питання кваліфікації дій як «акту агресії» та відповідного кримінального переслідування стає нагальним. Як було зазначено раніше в контексті Спеціального трибуналу з розслідування злочину агресії проти України, для досягнення цілей даного трибуналу поняття «агресії» слід розуміти відповідно до визначення, викладеного в Резолюції 3314 (XXIX), та норм Статуту ООН, тобто застосування збройної сили проти держави, що включає елементи порушення суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності України. У даному випадку злочин агресії полягає в притягненні відповідальності тих, хто фактично керував або контролював такі дії, за умови, що вони мають характер, тяжкість або масштаб, що йдуть усупереч Статуту ООН. Таке формулювання наявної проблеми виправдане з погляду стандартів міжнародного публічного права і, водночас гарантує, що відповідальність нестиме не лише держава (в межах забезпечення міжнародної відповідальності), а й окремі особи – і це має першочергове значення у контексті подолання безкарності за агресію. Однак, як зазначає Г. Маляр [14], існують проблеми деталізації формулювань «достатній масштаб», «серйозність злочину» та «характер дії» для класифікації інциденту як агресії, а також щодо питання складу суб'єкта агресії, тобто ступінь залученості до скоєння акту агресії.

Зокрема, у випадку виникнення акту масштабної агресії на міжнародному рівні, наразі просувається ідея необхідності створення спеціального (ad hoc) міжнародного трибуналу, що діятиме як криміналізації злочину агресії. Такий тип трибуналу є органом з вузькою, спеціальною предметною юрисдикцією, тобто використовується лише для протидії конкретному злочину агресії або разом з іншими міжнародними злочинами. Передбачається, що створення такого трибуналу буде ухвалено в межах рішення ГА ООН та/або буде сформований у вигляді міжнародного договірної механізму між державами, які погоджуються на його юрисдикцію та забезпечують функціонування трибуналу [15].

Типовими компонентами, корисними для організаційної структури спеціальних трибуналів, є: Судові палати для розгляду справ; Офіс прокурора (ОП) для початку розслідувань, ведення кримінального переслідування; Секретаріат для надання адміністративних, логістичних, юридичних та дипломатичних послуг; та Спеціальне управління захисту та/або механізми участі потерпілих (як деякі сучасні суди). Таким чином, компетенція трибуналу є предметною (спрямованою на злочин агресії) та територіальною, тобто застосовується до дій, скоєних на території України або скоєних проти неї, та

суб'єктивною – стосовно фізичних осіб, які фактично здійснювали або мали контроль над політичними чи військовими діями держави агресора. Такий підхід виправданий необхідністю забезпечити притягнення до відповідальності за акт агресії (тобто за порушення міжнародного миру та безпеки), а не лише на воєнні злочини чи злочини проти людяності [16].

Згідно з результатами сучасних досліджень, зокрема А. Матковського [6], Г. Попова [5] та Г.Г. Поста [8], спеціальний трибунал (щодо агресії проти України) не конкуруватиме з МКС, а слугуватиме його доповненням, що спрямований на розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, але обмежений у переслідуванні злочину агресії (особливо якщо держава-агресор не є стороною Статуту ООН). Тому правова основа, на якій базуватиметься такий суд, може ґрунтуватися на поєднанні міжнародного договору (або резолюції), принципів міжнародного кримінального права та практики незалежності, процесуальної справедливості, участі в правах на захист та правах потерпілих інших держав. Однак, конкретна модель, яка буде використовуватися (наприклад, міжнародна, гібридна, заснована на національному/міжнародному праві), повинна бути визначена з урахуванням відповідних політичних, правових та практичних реалій.

Для аналізу переваг та викликів створення спеціального суду для розслідування агресії проти України необхідно систематизувати історичний досвід спеціальних міжнародних судових установ інших держав, проти яких було скоєно акт агресії (Таблиця 2).

Таблиця 2. Досвід ініціювання міжнародних трибуналів

Трибунал	Предметна юрисдикція	Основа утворення	Часова / географічна юрисдикція	Характеристика
Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ)	Порушення гуманітарного права, зокрема порушення Женевських конвенцій, законів/звичаїв війни, геноцид, злочини проти людяності.	Резолюція Ради Безпеки ООН № 827 (1993)	Територія колишньої Югославії з 1991 року; ad hoc, із закінченням діяльності у 2017 р.	Судові палати (зокрема, постійні та ad lite), офіс прокурора, реєстратура; довічне ув'язнення є максимальною мірою покарання.
Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (МТР)	Предметна юрисдикція включає геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності на території Руанди у 1994 р.	Рішення Ради Безпеки ООН (ad hoc)	Територія Руанди; тимчасовий характер.	Система подібна до МТКЮ; після завершення мандату – передачі функцій спадкового органу (International Residual Mechanism for Criminal Tribunals, IRMCT)
Спеціальний трибунал щодо Лівану (СТЛ)	Злочини за ліванським кримінальним правом – переважно терористичні акти (вбивство колишнього прем'єр-міністра Лівану) та злочини проти життя і безпеки особи або осіб, пов'язаних із цим актом. Вони не є міжнародними злочинами в традиційному розумінні (нетрадиційний геноцид, військові злочини тощо).	Угода між Ліваном і ООН та резолюції Ради Безпеки – sui generis модель (міжнародного характеру, але з застосуванням національного закону)	Обмежена територіальною та предметною юрисдикцією – Ліван (та пов'язані з цим акти)	Характеризується кількома новими особливостями: окремим Офісом захисту (нетрадиційним для класичних спеціальних трибуналів), судовим розглядом за відсутності підсудного, участю жертв у процесі та гібридним характером, що поєднує міжнародний характер і застосування національного законодавства.

Джерело: сформовано авторами на основі [7-9; 17-18].

Створення та функціонування МКТЮ, МКТР та СТЛ має велике значення для розробки концепції трибуналу з питань агресії проти України з декількох причин: (1) спеціальні трибунали продемонстрували, що міжнародне кримінальне правосуддя може реагувати у складних політичних та військових умовах, у ситуаціях, коли національні суди не можуть забезпечити справедливе судове переслідування [3]; (2) гібридні / спеціалізовані моделі показують, що інтеграція міжнародного контролю з національним законодавством / процесуальними атрибутами забезпечує гнучкість та адаптацію до специфіки конкретної справи (що може бути терористичним актом, агресією, порушенням суверенітету тощо) [18]; (3) ретроспектива минулих трибуналів для розробки нового трибуналу щодо України, який включає більш стабільні та легітимізовані механізми. Тобто створення спеціального суду для розгляду злочинів агресії є більш ніж символічним, це правова та інституційна необхідність, яка має ґрунтуватися на чинних стандартах міжнародного права, враховуючи нові реалії та виклики, і особливо масштаби, системний характер та політичне значення агресії проти України.

Юрисдикція Спеціального трибуналу визначається самим Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України де Спеціальний трибунал має повноваження розслідування, кримінального переслідування та судового розгляду справ стосовно осіб, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України. Така юрисдикція ґрунтується на територіальній юрисдикції України [19]. Локальний характер Спеціального трибуналу тільки підкреслює необхідність його функціонування задля забезпечення невідвортної кримінальної відповідальності за злочин агресії враховуючи неможливість притягнення до відповідальності воєнних злочинців згідно юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Питання, які визначають обов'язки Прокурора Спеціального трибуналу та його повноваження визначені Статутом Спеціального трибуналу [19] де він «(а) для встановлення істини розширює розслідування на охоплення всіх фактів і доказів, які стосуються оцінки наявності кримінальної відповідальності відповідно до цього Статуту, і при цьому однаковою мірою розслідує обставини, що свідчать як про винуватість, так і про невинуватість; (b) вживає належних заходів для забезпечення ефективного розслідування і кримінального переслідування за злочини, що підпадають під юрисдикцію Спеціального трибуналу, враховуючи при цьому інтереси та особисті обставини потерпілих і свідків, у тому числі вік, гендерний фактор і стан здоров'я, а також враховує характер злочину; та (c) повною мірою поважає права осіб, що впливають із цього Статуту. Встановленні фактів та збір доказів для подальшого ефективного судового розгляду є важливим елементом доказування, а сам Тягар доказування за встановлення вини обвинуваченого дійсно покладено на Прокурора Спеціального трибуналу згідно його повноважень».

Статут також визначає, що «Офіс Прокурора є незалежним органом Спеціального трибуналу. Прокурору Спеціального трибуналу ... та постійному персоналу офісу не дозволяється звертатися за вказівками або діяти за вказівками будь-якого уряду чи будь-якого іншого органу. ... Прокурор несе відповідальність за проведення незалежних та неупереджених розслідувань і кримінального переслідування». Незалежність Офісу Прокурора акцентовано підкреслює визначений Статутом незалежний та неупереджений характер повноважень щодо розслідування злочину агресії проти України.

У Спеціальному трибуналі щодо злочину агресії проти України (далі – «Трибунал») органи прокуратури функціонують як незалежний орган, що є відповідальним за проведення неупереджених розслідувань та кримінального переслідування винних за злочин агресії проти України [8]. Відповідно до Статуту Трибуналу, мандат Прокурора охоплює усю систему розслідування, що складається із завдань – від початку розслідування на основі накопичених фактів до пред'явлення та вручення обвинувального акту. Невідповідності між юрисдикцією чинних міжнародних судів (наприклад, МКС) та злочином агресії, зокрема у випадках, коли держава-агресор не є учасницею Статуту ООН, підкреслює нагальність створення спеціального трибуналу. При чому мандат прокурора дає усі повноваження для переслідування вищого політичного і військового керівництва [20]. Тому обов'язки Прокурора Спеціального трибуналу, які безпосередньо пов'язані із переслідуванням включають підготовчі дії на початку розслідування на основі інформації від держав (сторін збройного конфлікту), жертв та міжнародних центрів доказів, складання та обґрунтування обвинувального акту від імені міжнародної спільноти в суді. Таким чином, роль Прокурора Спеціального трибуналу, головним чином, полягає у забезпеченні індивідуальної кримінальної відповідальності за акт агресії, при цьому Прокурор Спеціального трибуналу може: (a) збирати та вивчати докази; (b) вимагати явки осіб, стосовно яких проводиться розслідування, та свідків і допитувати їх особисто або через відеозв'язок; (c) звертатися з проханням про співробітництво до будь-якої держави або міжнародного органу, організації чи механізму згідно з їхніми відповідними повноваженнями чи мандатами; (d) укладати такі домовленості чи угоди, що не суперечать цьому Статуту, які мо-

жуть бути необхідними для сприяння співробітництву з боку будь-якої держави або міжнародної, міждержавної чи неурядової організації; (e) давати згоду не розголошувати на жодному етапі провадження документи або інформацію, які Прокурор отримує на умовах конфіденційності та виключно з метою створення нових доказів, крім випадків, коли особа, що надала таку інформацію дає згоду на таке розголошення; (f) вживати необхідних заходів або вимагати вжиття необхідних заходів для забезпечення конфіденційності інформації, захисту будь-якої особи або збереження доказів; (g) надавати відповідну інформацію та докази щодо потенційних інших кримінальних правопорушень згідно з національним законодавством відповідним державним органам, якщо це відповідає застосовному праву та інтересам правосуддя; та (h) оприлюднювати офіційний документ, що містить обвинувачення та суттєві факти. (4) Під час проведення розслідування щодо осіб, які займають посади глави держави, глави уряду або міністра закордонних справ протягом терміну їх повноважень, або доки Спеціальному трибуналу не було надано відповідну відмову, заходи, передбачені пунктом 3 цієї статті, можуть застосовуватись лише в тій мірі, в якій вони не становлять заходів обмеження [19]. Процесуальний характер повноважень Прокурора Спеціального трибуналу визначає необхідність слідувати притаманній прокуратурі функції обвинувачення, необхідності міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, зберігати охоронювані законом таємниці та не розголошувати відомості досудового розслідування задля збереження доказів.

Зазначені повноваження Прокурора Спеціального трибуналу, що складаються з завдань щодо збору, розробки та збереження доказів злочину агресії, як на національному, так і на міжнародному рівні, забезпечуються внаслідок створення Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії проти України (ІСРА), що є механізмом, який спрямований на гармонізацію зусиль у зборі доказів, обміні розвідувальними даними між країнами та закладенні основи для переслідування в майбутньому Трибуналі [21]. У даному контексті міжнародна координація також вимагає врахування багаторівневого характеру доказової бази злочину, яка складається з відкритих джерел (ЗМІ, публічні заяви, супутникові знімки) та свідчень жертв, державних документів, перехоплень, матеріалів розслідування та експертних оцінок. Згідно зі Статутом ООН докази для Трибуналу повинні включати однакову процедуру отримання доказів, їх перевірки та захисту свідків і жертв [20]. Тобто, слід відзначити, що якісне розслідування злочину агресії вимагає дотримання принципу «правосуддя, орієнтованого на жертв», що передбачає приділення окремої уваги до інтересів жертв, захисту свідків та створення умов для їхньої безпеки впродовж та після участі у розслідуванні.

Зважаючи на вищевикладене, важливо зауважити, що забезпечення незалежності та неупередженості прокурора є одним з головних завдань, адже дані фактори є визначальними для легітимності та ефективності міжнародного кримінального трибуналу. Наразі це забезпечується певними обмеженнями дій, зокрема Офіс Прокурора є автономним органом Трибуналу, а, отже, прокурор не може «шукати або отримувати інструкції від будь-якого уряду чи іншого джерела», а також обіймати будь-яку іншу професійну посаду. Крім того, Офіс прокурора безпосередньо дотримується положень міжнародного права та європейських стандартів щодо незалежності прокуратури, що гарантовано в рекомендаціях Ради Європи (РЕ). Зокрема, у «European standards for ensuring the principle of the prosecutor's office» підкреслюється принцип незалежності, який передбачає передусім невтручання ззовні, а також гарантію безпеки, стабільне становище у статусі, прозорі процедури призначення, просування по службі та звільнення, а також професійну незалежність [4].

У зв'язку з цим, Прокурорський трибунал повинен гарантувати (1) незалежність від держав-учасниць або політичних структур у прийнятті рішень про початок розслідувань та висунення звинувачень; (2) прозорі правила та процедуру висунення кандидатур, звільнення та переведення Прокурора та/або його заступників (закріплені в окремих законодавчих актах та положеннях Статуту Трибуналу); (3) заборону на подвійне переслідування, а також зовнішній вплив; та (4) право сторін у процесі (обвинуваченого та потерпілих) вимагати звільнення Прокурора через ймовірний конфлікт інтересів або відсутність незалежності (передбачено Статутом цього Трибуналу). Крім того, як зазначено в Статуті Трибуналу [20], прокурори повинні дотримуватися принципів справедливого судочинства, презумпції невинуватості, рівності сторін, права на захист та прав потерпілих і свідків. Зазначені принципи є важливими для забезпечення об'єктивного та законного кримінального переслідування.

Поточні міжнародні зусилля щодо створення Спеціального трибуналу сприяють закріпленню провідної ролі Прокурора, адже міжнародне переслідування злочину агресії без ефективною, незалежною, професійною прокуратурою ризикує перетворитися на бюрократичний акт [20]. Тож, фактично Прокурор є своєрідним «механізмом правосуддя», що передбачає набуття ним функції зв'язку між встановленими фактами й доказами та міжнародною кримінальною відповідальністю; водночас він є каналом для участі жертв, виконувачем принципу неминучості покарання та бар'єром проти політичної несправедливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження повноважень прокурора Спеціального трибуналу вказує на те, що Офіс Прокурора має забезпечити високоякісну систему збору доказів та надійні засоби міжнародного співробітництва для забезпечення ефективної міжнародної відповіді на злочин агресії. Проте суперечливими з погляду правозастосування є процедурні труднощі у визнанні дій, скоєних на території України, як злочинів агресії. Тому необхідність оперативно передавати доказові матеріали, що будуть сприяти незалежному та неупередженому розслідуванню (незалежно від того, чи передбачено це національним, чи міжнародним правом) залишається нагальною необхідністю для функціонування Офісу Прокурора Спеціального трибуналу. Головна пропозиція даного дослідження передбачає закріплення в статуті гармонізованих процедур фіксування, збору та перевірки доказів; створення посиленних механізмів міжнародного співробітництва та забезпечення безпеки осіб, що будуть брати участь як свідки; застосування нових технологій для фіксації та/або аналізу актів агресії із застосуванням елементів OSINT розслідувань.

Проте в межах дослідження не було охоплено практичну складову реалізації повноважень Прокурора спеціального трибуналу з питань злочину агресії проти України. Тому майбутні дослідження мають бути сконцентровані на тому, як ці повноваження практично реалізувалися в процесі створення Трибуналу, порівнянні функцій прокурора в інших міжнародних юрисдикціях та розробці методів оцінки впливу роботи прокурора на розвиток міжнародної відповідальності за акти агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ablamskyi S., Tchobo D.L., Romaniuk V., Simic G., Ilchyshyn N. Assessing the responsibilities of the international criminal court in the investigation of war crimes in Ukraine. *Novum Jus*. 2023. Vol. 17, № 2. P. 353–374. DOI: <https://doi.org/10.14718/NovumJus.2023.17.2.14>.
2. Антонович М.М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2017. №193. С. 67–70. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/09a26f10-8ca7-4c0c-93b2-84f7be6cd921/content>
3. Бекетов О.О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.9>.
4. Voiko P. European Standards for Ensuring the Principle of the Prosecutor's Office. *Actual Problems of Law*. 2023. № 4. P. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.04.163>.
5. Popov G., Puhach A., Shkolnikov V., Baranovska T., Orobets K. Assessing war crimes during armed conflicts: Insights from Ukraine and global standards. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*. 2025. Vol. 5. № 1. e03391–e03391. DOI: <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe03391>.
6. Матковський А.А. Вплив трибуналів ad hoc на становлення та розвиток механізму міжнародної кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 627–631. URL: www.lsej.org.ua.
7. Post H. .H. The State of the International Criminal Court, of special tribunals and of international criminal law: a concise review. *Netherlands International Law Review*. 2022. Vol. 69, № 3. P. 361–382. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00229-7>.
8. Sterio M. International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). *Elgar Encyclopedia of Human Rights*. 2022. URL: [https://csuohio.elsevierpure.com/en/publications/international-criminal-tribunal-for-rwanda-ictr/](https://csuohio.elsevierpure.com/en/publications/international-criminal-tribunal-for-rwanda-ict/) (дата звернення: 08.12.2025).
9. McDougall C. The imperative of prosecuting crimes of aggression committed against Ukraine. *Journal of Conflict and Security Law*. 2023. Vol. 28, № 2. P. 203–230. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcsl/krad004>.
10. The crime of aggression / Asser Knowledge-Hub-Ukr. URL: <https://www.asser.nl/knowledge-hub-ukr/%D0%BF%D0%BE%D1%97/> (дата звернення: 05.12.2025).
11. Суб'єкт злочину агресії: досвід Нюрнберзького трибуналу, Кампальське визначення та національне тлумачення / JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/subekt-zlochinu-agresii-dosvid-nyurnberzkogo-tribunalu-kampalske-viznachennya-ta-natsionalne-tlumachennya> (дата звернення: 05.12.2025).
12. Definition of Aggression (GA Res. 3314) / United Nations (legal.un.org). URL: <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html> (дата звернення: 05.12.2025).
13. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (редакція від 25.10.2025 № 995_588) офіційний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_588#Text (дата звернення: 06.12.2025).
14. Маляр Г. Аналіз вітчизняного законодавства та судової практики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни / Центр

- громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/news/analiz-vitchyznianoho-zakonodavstva-ta-sudovoi-praktyky-shchodo-pryiahnennia-do-kryminal-noi-vidpovidal-nosti-za-pidhotovku-rozviazuvannia-ta-vedennia-ahresyvnoi-viyny/> (дата звернення: 08.12.2025).
15. Створення міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти України: юрисдикція та структура / JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/stvorennia-mizhnarodnogo-tribunalu-dlya-peresliduvannya-zlochynu-agresii-proti-ukraini-yurisdiksiya-ta-struktura> (дата звернення: 06.12.2025).
 16. Special Tribunal for Ukraine / IntSecurity Analytics. URL: <https://analytics.intsecurity.org/special-tribunal-ukraine/> (дата звернення: 06.12.2025).
 17. Меморандум про створення спеціального трибуналу (MU93375) / LIGA: IPS. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU93375> (дата звернення: 07.12.2025).
 18. Handbook: Special Tribunal for Lebanon / International Center for Transitional Justice. URL: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Lebanon-STL-Handbook-2008-English.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
 19. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії : закон України № 994_002-25 від 25 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text (дата звернення: 14.12.2025).
 20. Building a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine / EJIL: Talk!. URL: <https://www.ejiltalk.org/building-a-special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine/> (дата звернення: 07.12.2025).
 21. International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine / IWPR. URL: <https://iwpr.net/global-voices/international-centre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine> (дата звернення: 07.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026